

Buksvampar – med sporer i magen

Buksvampar är ett samlingsnamn för olika slags röksvampar. Hit hör jordstjärnor, stjälk- och diskröksvampar – fascinerande men okända organismer för flertalet av oss. I den här foldern får du lära känna de sandälskande buksvamparna, en samling arter som dessvärre börjar bli alltmer sällsynta.

Karaktärsarter på kalkrik sand

Till gruppen buksvampar hör våra ”vanliga” röksvampar, de klotrunda bollar – först vita och så småningom bruna och rökfyllda – som växer lite här och var i naturen. Hit räknas också jordstjärnor, stjälkroöksvampar och diskröksvampar – svampar som trivs i öppen, kalkrik sand med ett glesat växttäck. Sandiga betesmarker, skjutfält och gamla täkter liksom stigar, vägar och banvallar är exempel på platser där buksvampar kan dyka upp. Den mest värdefulla och artrika buksvampsmiljön är sandstäppen – en ovanlig naturtyp som bara finns på några platser i östra Skåne och på Öland.

Överlevnadskonstnärer i värme och torka

Sandjord är torr, innehåller lite näring och kan bli mycket varm. Gemensamt för buksvamparna är att de är experter på att överleva under dessa tuffa villkor. Under den torraste och varmaste tiden på året börjar de runda fruktkropparna utvecklas nere i marken, men först under sensommarens och höstens regnväder skjuter de upp ur jorden. Då finns miljontals sporer redo i de små rökbollarna. Om någon trampar på dem sprids ett moln av sporer som från en blåsbälg. Ibland räcker det med en kraftig regnskur eller hård vindpust för att sporer ska pysa ut. Bollen blir snabbt rund igen, så att proceduren kan upprepas. Rökbollen bryts ner långsamt och kan finnas kvar långt in på nästa säsong. På så sätt har svampen gott om tid att sprida sina sporer.

Hotet mot buksvamparna

Många av sandmarkernas buksvampar är hotade eftersom öppna, varma sandmiljöer blivit alltmer ovanliga. Sandmarker som förr användes som betesmarker eller för småskalig odling är idag planterade med träd, bebyggda, uppodlade eller igenväxta. Husbehovstäckter, brukningsvägar, diken och andra platser med bar sand har också blivit allt ovanligare. Kalkälskande arter är särskilt utsatta eftersom de är beroende av att sanden rörs om så att kalkrik sand hela tiden förs upp till ytan.

Blomjordstjärna Geastrum floriforme är en av tjugotalet jordstjärnor i Sverige. En handfull jordstjärnor är hygroskopiska, det vill säga avger vatten och rullar ihop sig i torrt väder – en egenskap som används vid artbestämning.



Foto: Ö. Fritz



Foto: T. Gunnarsson

Sand Life

Södra Sveriges sandiga marker har ett myllrande djur- och växtliv med många fascinerande och sällsynta arter. Dessvärre är många av sandmarkernas invånare idag hotade. Deras livsmiljöer håller på att försvinna.

I projekt Sand Life restaureras flera av de mest värdefulla sandmarkerna inom nätverket Natura 2000. Igenväxta miljöer öppnas upp så att de blir mer tillgängliga för såväl allmänheten som för sällsynta växter, svampar och djur. I projektet sprids också information till markägare, brukare och allmänhet. EU:s miljövårdsfond Life+ står för hälften av kostnaderna. Resten av projektet finansieras av projektpartners samt Naturvårdsverket och Stiftelsen Skånska Landskap. Projektet pågår åren 2012–2018 och har en budget på 7,8 miljoner euro.

Läs mer om projektet på:



www.sandlife.se

Vad är Natura 2000?

Natura 2000 är ett nätverk av EU:s mest skyddsvärda arter och naturtyper. Varje medlemsland ansvarar för skydd och skötsel av sina Natura 2000-områden.

Arbetet grundar sig på EU:s Art- och habitatdirektiv samt Fågeldirektiv.

Läs mer på:

www.naturvardsverket.se



Projektpartners:



Länsstyrelserna

Skåne Halland Kalmar



LUNDS
UNIVERSITET



Vattenriket

Projektet
stöds också av:



STIFTELSEN
SKÅNSKA
LANDSKAP

Buksvampar



Lär känna några buksvampar

Att leta buksvampar är spännande men kräver tid och tålamod precis som all svampletning. Om inte vädret stämmer håller sig buksvamparna under jord och det kan gå många år utan att några ovanjordiska fruktkroppar bildas. Man måste också veta var man ska leta. Titta först efter växter, exempelvis tofsäxing och sandskruvmossa som visar att jorden innehåller kalk. Hittar du dessa är chansen god att också hitta sällsynta buksvampar! Buksvamparna dyker ofta upp sent på säsongen. Milda höstar växer de ända in i november och gamla fruktkroppar kan stå kvar långt in på nästa år. Senhöst till tidig vår kan därför vara en bra tid för buksvampsjakt.

Stjälkröksvamp (1)

I Sverige finns sex buksvampar i släktet stjälkröksvampar och arten stjälkröksvamp är en av de minst ovanliga. Den växer i kalkrika sand- och alvarmiljöer och är vanligast på Öland och Gotland. Den kan också hittas i Skåne, Halland och några andra län i södra Sverige.

Utseende: Stjälkröksvampen har en skaftad rökboll som är mer eller mindre klotrund och 5–10 mm bred. Först är den beige eller blekbrun, så småningom blir den nästan vit. Mynningen sitter på toppen, är ofta mörkare än den övriga rökbollen, något utdragen och med en rund, distinkt öppning. Foten är ljusbrun, smal, 20–50 mm hög, slät och ibland lite fjällig.



1
Stjälkröksvamp *Tulostoma brumale* och sandskruvmossa *Syntrichia ruraliformis*
Foto: T. Knutsson



2
Fransig stjälkröksvamp *Tulostoma fimbriatum*
Foto: Ö. Fritz



3
Stor diskroöksvamp *Disciseda bovista*
Foto: Ö. Fritz



4
Dvärgjordstjärna *Geastrum schmidelii*
Foto: S. Hultengren



5
Stäppjordstjärna *Geastrum pseudolimbatum*
Foto: Ö. Fritz

Fransig stjälkröksvamp (2)

Den starkt hotade arten fransig stjälkröksvamp är idag bara känd från ett fåtal kalkrika sandmiljöer på Öland, Gotland, i Skåne, Halland och Bohuslän.

Utseende: Rökbollen på fransig stjälkröksvamp är gråvit och lite tillplattad, 7–17 mm bred och 6–12 mm hög. Rökbollen omsluts på undersidan av en liten skål av sand och humus. Rökbollens mynning sitter på toppen och har en mer eller mindre fransad kant runt det oregelbundet formade hålet. Foten är brun, ofta fjällig.

Grå stjälkröksvamp (folderns framsida)

Grå stjälkröksvamp liknar stjälkröksvamp men är betydligt ovanligare. Det är en stäpplevande art som är känd från ett fåtal platser i östra Skåne, Halland, Öland, Gotland och Bohuslän.

Utseende: Rökbollen är jämnt färgad, som färsk helt vit men blir snart ljus grå. Överst finns en kort utdragen mynning utan mörkare mynningsfält. Vid basen av rökbollen finns oftast en liten krage av sand. Foten är gråvit eller gulvit. Hela svampen är 40–50 mm hög.

Stor och liten diskroöksvamp (3)

I Sverige finns två sällsynta arter av diskroöksvampar, stor diskroöksvamp och liten diskroöksvamp. De är närmast identiska och går bara att skilja åt genom att studera svampens sporer i mikroskop. Båda lever i kalkrika sandmiljöer. Stor diskroöksvamp är endast känd från ett femtontal platser.

Utseende: Diskroöksvamparna består av en grå–gråbrun rökboll som är tillplattad rund, 10–25 mm bred. Rökbollens ena halva är täckt av en skorpa av svamptrådar och jord. Ovan jord ligger rökbollen löst på marken med ett mynningshål riktat uppåt.

Dvärgjordstjärna (4)

I Sverige finns ett tjugotal jordstjärnor. De flesta växer i öppna, kalkrika miljöer men några går också att hitta i kalkrika skogar. Femton arter av jordstjärnor är rödlistade, en av dem är den vackra dvärgjordstjärnan. Den lever i kalkrika öppna miljöer, gärna på sandig jord. Dvärgjordstjärna är känd från ett 70-tal platser i landet, främst i östra Skåne, Öland och Gotland.

Utseende: Dvärgjordstjärnans rökboll omsluts liksom alla jordstjärnor till en början av ett tjockt skal. Ovan jord spricker skalet upp i likt en stjärna med 6–9 flikar, 10–30 mm stor. Mitt i stjärnan sitter en kortskaftad rökboll. Rökbollen är 5–10 mm bred och har en veckad mynning på toppen.

Stäppjordstjärna (5)

Stäppjordstjärna är en akut hotad art som växer i sandstämpe miljöer med gott om kalkrik, bar sand i sydöstra Skåne och på Öland.

Utseende: Rökbollen är 10–20 mm stor, kortskaftad och från början ljus beige men mörknar något med tiden. Som färsk har rökbollen små vårtor som förviner efter hand. Mynningen är tydligt avsatt, fransad och ofta ljusare än övriga delar av rökbollen. Stjärnan är 30–60 mm bred och består av 6–10 flikar.

*Så gynnas
buksvamparna*

Bete är den allra viktigaste insatsen för att rädda våra buksvampar. Gärna med häst eller en kombination av häst och nöt – stora djur som betar jämnt och vars hovar och klövar rör om i sanden.

Ofta behövs skraddarsydd åtgärder för att gynna buksvamparna. Det kan handla om att rycka upp buskar och små träd, småskalig naturvårdsbränning och omgrävning av sanden. Tramp av människor och djur, terrängkörning och annat slitage som leder till öppen sand är också positivt för sandmarkernas invånare. Det största hotet är att markerna lämnas oanvända och växer igen!

Drakamöllans naturreservat, en av landets bästa buksvampslokaler, betas av hästar.



Hotspots för buksvampar

Är du sugen att gå på buksvampsutflykt? Här får du tips på några platser med en stor mångfald av buksvampar:

Rinkaby skjutfält, Horna Sandar, Verkeåns dalgång med t ex **Drakamöllans naturreservat** i Skåne.

Laholmsbuktens sanddynsområden med t ex **Skummeslövsstrands naturreservat** i Halland.

Gårdby sandhed och Skedås på Öland.